TÜRK UÇUŞ MASALLARI

DERLEYEN: ORHAN AYDAN

TÜRK UÇUŞ MASALLARI

Derleyen :
ORHAN AYDAR

A N K A R A, 1 9 4 7

«Türk Uçuş Masalları», Ziya Gökalp, Necip Asım, İhsan Sungu, Ahmet Rasim, Süleyman Nazif, Yusuf Akçora, Ebüzziya, M. Turhan Tan, Behçet Kemal Çağlar ve Ziya Şakir gibi başlıca ilim ve kalem adamlarımızın şimdiye kadar «Havcılık ve Spor» mecmuamızla muhtelif dergilerde yayınlanan yazılarından derlenmiştir.

Osman Sümer ve Bahaeddin Ögel, bu alanda yeni isimler olmakla beraber bu iki genç ve kıymetli arkadaş, kendilerinden beklenildiği gibi bu mevzua lâyık olduğu değeri vermişlerdir.

«Türk Uçuş Masalları» ile cedlerimizin uçuşa karşı gösterdiği büyük ilginin belgileri bir araya toplandığı gibi, havacılık tarihimizin de önemli bir boşluğu doldurulmuş olmaktadır.

Bu yolda emeklerini harcamış olan bu büyük ülkü adamlarından çoğu, ne yazık ki, artık aramızda değildir. Eserlerini gençliğe sunuyor ve hâtıraları önünde saygı ile eğiliyorum.

ORHAN AYDAR

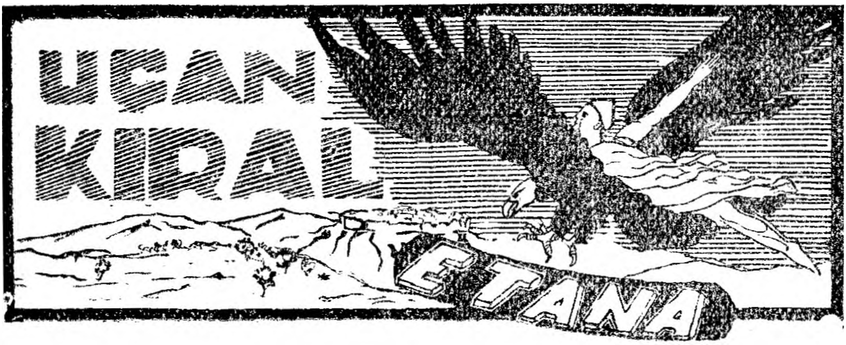

(*)

«MİLATTAN önce 4000 yıllarına kadar derinleşen eski Sümer medeniyetinin bütün incelikleri kazılardan elde edilen türlü eserler vasıtasiyle meydana çıkarılmıştır. Yazılı kaynaklardan da Sümerlilerin tarihini tesbit edebiliyoruz. Böylece yeryüzünün en eski devleti ve en eski medeniyeti açıklanırken bugünkü millî varlığımızın temellerini ve eskiliğimizin özlülüğünü müsbet bir şekilde tesbit ediyoruz.

Anlatacağımız konu bir efsane mahiyetinde olmakla beraber en eski tarih devirlerinin aydınlatılmasında yeni bir rol oynar. Bahsedeceğimiz kıral «Etana» adını taşıyor. (1).

Etana, kıral listelerine göre tufandan sonraki 2), 1 inci Kiş 3) kıral hâ-

---

(*) Osman Sümer. (Havacılık ve Spor) Sayı: 365

(1) Bu destana ait parçalar çivi yazısiyle Asurca olarak yazılmış birçok tabletler halinde ele geçmiştir. Fakat bunların çoğu kırık olduğundan mevzuun bilinemiyen tarafları vardır. Bunları kısmen karine ile tamamlıyabiliyoruz. Metin bakımından tabletlerin bazıları eskiden yazılmıştır. Bunlara eski metin, Asur devrinde yazılanlara da yeni metin diyoruz. Şimdi bu parçaların foto, kopya, transkripsiyon ve tercüme olarak yayınlandıkları ecnebi kitap ve dergilerin adlarını yazıyorum:

A. T. Clay BRM IV ve YOS Researches V 3, V. Seheil R, A, XXIV 103; P: Jensen KB VI, E. T. Harper BA II, S. Langdon Babyl. XII, M. Jastrow JADS XXX ve BA. III, ve E. Ebeling KAR IV 170, Aof XIV 5, 6.

Son olarak bu destanı Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Sümeroloji profesörü Ord. Prof. Landsberger'in yardımlariyle 3 tablet yani 3 kısım halinde tertip ve tanzim ettim. Bu tabletlerin pek çok variyantları da vardır. Kırık yerlerin bir kısmını bunlardan tamamlıyabiliyoruz. Fakat baş ve son kısımların büyük boşluğu hâlâ açık durmaktadır.

(2) Sümerlilerin eski kıral listeleri tufandan evvelki ve sonraki hanedanları birbirinden ayırmıştır. Efsanevî Nuh Tufanı Mezopotamya ve Babil mitolojisinde önemli bir yer tutar. Meşhur Gılgamış destanında Tufan hikâyesi başlı başına bir konudur.

(3) Kiş, Mezopotamya'da eski Sümer sitelerinin en meşhur ve önemlilerindendir.

nedânının 13 üncü kıralıdır. Çoban ünvaniyle anılır. Adının başında ekseriya tanrı işareti bulunur. Bundan memlekette çok hizmet etmiş, büyük tanrıların takdir ve sevgilerini kazanmış olduğu anlaşılır. Kıral Etana'nın macerasını yazılı destan parçalarından başka silindir mühürler üzerindeki şekillerde de görebiliriz. 4)

Şimdi hikâyeyi anlatmağa başlıyalım:

«Tanrıların nefret ve lânetlerine maruz kalan Kiş şehrinde hâkimiyet ve kırallık kurulamıyor. Tanrılar şehri bırakıp gidiyorlar. Halk her şeyden mahrum olarak evlerine kapanıyor. Şehrin her tarafında hayat ümidi birdenbire kayboluyor. Toprak ürün vermiyor, koyunlar kuzulamıyor. Böyle bir şehre nihayet Etana kıral oluyor. Etana tanrıların sevgi ve takdirlerini kazanmış âdil ve çalışkan bir kıral olduğundan az bir zamanda her şey düzeliyor. Tanrılar memnun, halk rahat, şehir mâmur ve toprak bereketli bir hale geliyor.»

«Bütün bu müsbet ve iyi olaylardan sonra Etana büyük bir müşkülâtla karşılaşıyor. Hâmile olan karısı vakti geldiği halde bir türlü doğuramıyor. Zavallı karısının ıztırabı karşısında ne yapacağını şaşıran Etana koruyucusu güneş tanrısı Şamaş'a 5) yalvarıyor. Şamaştan doğumu kolaylaştırması için ricada bulunuyor. Güneş tanrısı (doğum otu)nu 6) bulabilmesi için Etana'ya kolaylık gösteriyor:

Ona:

— Hazırlan, dağ yolunu tut, diye emir veriyor. Etana derhal Şamaşın sözünü tutarak hazırlanıp dağ yoluna çıkıyor. Yine Şamaşın emri üzerine bir çukurun içindeki kartalı buluyor. Kartal kendisine yardım etmesi, çukurdan çıkarması için Etana'dan ricada bulunuyor.»

Şimdi burada kartalın durumunu aydınlatmak için efsanede mühim bir yer tutan yılanla kartalın macerasını anlatmak lâzımdır. İlk bakışta bu maceranın Etana ile hiç alâkası görülmezse de sonradan pek alâ anlaşılır. Hattâ bir bakıma göre hikâyenin başlangıcının bu yılan kartal masalı olması lâzımgelir.

Kartal ve yılan, diğer birçok yabancı ve yırtıcı hayvanlar gibi yavrulariyle birlikte yuvalarında yaşıyorlar. Kendilerine yiyecek bulmak için avlanıyorlar. Kartalla yılan birbirleriyle dost olup iyi geçinmeğe, birbirleriyle

---

(4) S. Langton Babyl. XII.

(5) Şamaş = Şems — Güneş eski ön Asya kavimlerinin hepsinin en büyük tanrılarındandır.

(6) Doğum otunu hâmile kadınların doğumunu kolaylaştıran bir nevi kutsal ilâç gibi anlamak icap ediyor. Bu ot ancak tanrılar tarafından bilinen bir yerde olmalı ki, Etana bu otun yerinin bildirilmesini tanrı Şamaş'tan rica ve niyaz ediyor.

daima arkadaş olarak kalmağa karar veriyorlar. Fakat yılanın kalbi bu dostluğa karşı biraz güvensiz ve şüphelidir.

Kartal da ayni şekilde yılana karşı içinden kin beslemekte ve ondan nefret etmektedir. Nitekim bir gün yılan yavrularına yiyecek aramak için gidince, kartal çok akıllı bir yavrusunun:

— Baba, yapma günahtır, demesine rağmen gökten inerek yılanın yavrularını öldürüp pençesiyle, tırnaklariyle yuvasını bozuyor ve yılan ölü yavrularının, harap yuvasının yanına dönmeden evvel uçup gidiyor. Avlanmaktan dönen yılan bu feci hali görünce ağlamağa başlıyor. Kartalın dostluklarına ihanet etmiş olduğunu anlamakta gecikmiyor. Fakat ne yapsın, nasıl intikam alsın. Kendisi yerde sürünen bir hayvan; kartal ise gökte uçan bir kuştur.

Yılan bu acıklı durumunu, ağlıyarak güneş tanrısı Şamaş'a anlatıyor:

— Ey âdil Şamaş, ben kartala hiç bir fenalık yapmadığım halde o bana neler yaptı; yuvamı bozdu, yavrularımı öldürdü. Adaletin koruyucusu sensin. İntikamımı nasıl alayım?. Şamaş yılana şu hileyi öğretiyor: — Dağda bir öküz öldür, onun içine gir, karnına saklan. Kartal öküzün leşini yemek için inince pusu kurduğun köşeden birdenbire üstüne saldır, intikamını al. Yılan, Şamaşın emri üzerine bir öküz öldürüp karnının içine pusu kuruyor. Bütün gökteki kuşlar lâşeyi yemek için yere iniyorlar. Fakat akıllı yavrusu yine babasına yalvarıyor:

— İnme baba, belki öküzün karnına yılan pusu kurmuştur. Kartal bu küçük yavrusunun sözüne bakmadan yere, öküzün etini yemeğe iniyor. Yılan saklandığı köşeden birdenbire kartalın üzerine atılarak onu kıskıvrak yakalıyor. Kanatlarını, kuyruğunu ve bütün tüylerini yolduktan sonra Şamaşın emri üzerine onu bir çukurun içine atıyor ve böylece kartaldan intikamını almış oluyor. Kartal bu karanlık çukurda aç ve susuz günlerce bekliyor» Kıral Etana doğum otunu bulmak için kartalın yanına geldiği zaman kartal böylece feci bir durumda idi. Bu masal bize Etana'dan evvel Kiş şehrinin nasıl harap edilmiş olduğunu, şehir halkının kartalla yılan gibi mücadeleler neticesinde perişan ve berbat olduklarını ve şehrin yıkılışını ima eder.

«Etana; ricası üzerine kartala yardım ediyor, çukurdan çıkarıyor. Kanatlarının ve kuyruğunun büyümesi, yeniden kuvvetlenmesi için Şamaşa dua ediyor.»

Esasen tanrı Şamaş kartalın kâfi derecede cezasını çektiğine kani oluyor ve kartalın yalvarmasına da artık bir son vermek için Etana'yı gönderiyor. Böylece efsanenin ayrı ayrı gibi görünen kısımları da birbirine bağlanmış oluyor.

«Kartal hem ölümden kurtuluyor, hem de eskisi gibi kuvvetli bir hale geliyor.»

Burada tabletin çok kırık olmasına rağmen karine ve hayalle mevzuu devam ettirebiliriz:

«Etana kartal ile birlikte dağdan doğum otunu buluyor, hemen karısına götürüp doğumu kolaylaştırıyor. Etana çok seviniyor. Bu hâdiseler Etana ile kartal arasında mütekabil minnet hisleri meydana getiriyor. Etana ve kartal birbirleriyle çok sıkı ve candan dost oluyorlar.»

Şimdi efsanenin son ve en heyecanlı kısmına gelmiş bulunuyoruz. Bu kısım göğe doğru uçuş sahnelerini anlatır. Fakat maalesef son satırlar çok kırıktır. Acaba doğum otunu gökte mi arıyorlardı, yoksa bir kaç satır önce yazdığımız gibi otu bulup Etana'nın karısının ıztırabı sona ermiş miydi? Burasını kesin olarak bilememekle beraber otun daha evvel bulunmuş olmak ihtimalini ve bu seyahatin kısmen eğlence, kısmen de tanrılara yakınlaşmak, onların daha fazla teveccühlerine nail olmak maksadiyle yapılmış olduğunu kabul edebiliriz.

«Kartal Etana'ya beraber göğe uçmalarını teklif ediyor:

— Gel dostum seni Anu 7) nun semasına çıkarayım. Etana buna razı oluyor. Kartalın sırtına çıkıp tarifi üzerine ellerini kanatlarının üzerine koyuyor. Ayaklarını da kuyruğuna doğru uzatıyor. Böylece kuvvetli kartalın üstüne kendini iyice yerleştiriyor, yavaş yavaş uçmağa başlıyorlar.»

Bu uçuş sahneleri kademe kademe olarak ayrılmıştır. Göğün muhtelif tabakalarını saat, saat uçuşlariyle ve yerin manzarasiyle ölçüyorlar. Her yükselişte kartal Etana'ya soruyor:

— Dostum, yere ve denize bak, nasıl görünüyor. Etana yerin ve denizin yükseldikçe küçüldüklerini ve yavaş yavaş kayboluşlarını seyrederek korkmağa başlıyor. Kartaldan artık inmeleri için ricada bulunuyor. Fakat kartal onu daha yükseklere uçuruyor. Nihayet tanrıların oturdukları yüksek mıntakaya ulaşıyorlar. Etana tanrıların makamlarını görüp tantana ve şa'şaasından gözleri kararıyor. Tanrılara mahsus azamet, debdebe ve ilâhi heybetten âdeta korkuyor. Kartala inmeleri için tekrar ricada bulunuyor. Kendileri fani oldukları için tanrılara mahsus bu mukaddes makamda fazla kalamıyorlar. Zira kartal birdenbire muvazenesini kaybedip düşmeğe başlıyor.»

Uçuş sahnesi büyük bir sukutla nihayetleniyor. Bir faninin gökte tanrılara mahsus makamlara yükselişi tanrıların hiddet ve gazabını mucip oluyor. Fazla kalmalarına müsaade edilmeyip tekrar fani âleme iniyorlar. Bu

---

(7) Anu büyük gök tanrısıdır.

kısımlar kırık olduğundan fazla bir şey öğrenemiyoruz. Mevcut bazı izlerden ve biraz da hayalden bir şey çıkarmak icap ederse mevzua devam edebiliriz:

«Etana yere düştükten sonra sakatlanıyor. Esasen aklı ve şuuru da muvazenesini kaybetmiş olduğundan evine perişan bir halde zor dönebiliyor. Hastalıktan kurtulamıyarak karısının yanında ölüyor.»

Kartalın ne olduğunu, nereye gittiğini, Etana'nın karısına neler söylediğini ve doğan çocuğun ne olduğunu bilmek imkânsızdır.

Göğe uçan kıralın hikâyesi burada bitiyor. Efsane metninin tam olmaması yüzünden ve mevzuun devamlı bir şekilde anlatılması mümkün olmadığından bir çok faraziyelere ve ihtimallere yer vermek icabediyor.

Bütün bunları bir tarafa bırakırsak efsanenin metnine göre kıral Etana'nın yeryüzü kurulalıdanberi ilk defa göğe uçmuş bir insan olduğunu kabul etmemiz icap eder.»

Eski Türklerde Uçmak Fikri Ve Teşebbüsleri (*)

«BİZ eski Sümer ve Turfan harabelerinde binlerce kilo taşıyan uçan kalelerin enkazına rastgelmedikse de ceddimizin bugünkü medeniyetle ayni seviyede bulunan şahikalarına şahidiz. Onlar semaya hâkim olmanın çaresini aramışlar; tasavvurlarını destanlarında terennüm etmişlerdir. Ceddimizin gök hakkındaki düşünceleri bugünkü Türklüğün akidelerinde bedihî bir surette görünmektedir.

Bugün herşeye hâkim olan fendir. Fakat şunu da unutmıyalım ki tekniği ve tekniğin müessiriyetini meydana getiren kudret, ruhun tesiri altındadır. İnsan bir kabristandır. Ölülerinin ruhunu kendinde yaşatır. Çünkü, o, ırkı temsil eden bir milletin teşkil ettiği, gayri şuurî ve sırrî bir kudreti ezlden ebede kadar taşıyan bir cemiyetin ferdidir. Bugün meserretle mevcudiyetini kendimizde sezdiğimiz bu nimet insanlığın her ferdine bahşedilmemiştir.

Kozmopolit değiliz. Kendimizin olmıyan bir sanattan zevk almadığımız gibi; karada, havada, denizde hâkim olmak için yaptığımız harp başka milletlerinkine benzemez ve benzetilemez.. Türklüğün esareti için çalışan bir Rus generalinin şu sözleri çalışmalarımızın şaşmaz bir kılavuzudur. «Ben

(*) Bahaeddin Ögel, (Havacılık ve Spor)

Türklerin an'anelerinden korkarım; zira onları yok etmek için zihinlerinden an'anelerini silmek lâzımdır.» Bu an'anelerin mühim bir kısmı zihinde silinebilir. Fakat, maziyi bize nakleden ma'şerî karakter tesirinden hâlî kalmıyacaktır. Hayranlarından bulunduğum W. Wundt'un şu sözleri meramımızın tam bir ifadesidir: «İnsan düşüncesinin tarihi, ferdî şuurun ifadesi değildir. Bu tefekkür tarihi, tarihten evvelki devirlerin tesiri altındadır.» Bugün cmiyetimizde gördüğümüz esastan ayrılış cüz'î ve arızîdir. Ruhtaki Türklük cevheri ise küllî, ve bu ayrılış onun için zaruridir.

Yukarıda demiştik ki teknik ruhun tesiri altındadır. Bu hususta biz de herkes gibi ne tamamiyle Durkeymist ve ne de Bergsonistiz, teknik ilimsiz. ilim tekniksiz olamaz. Her ikisinin de yakınlaşmasını ecdattan gelen sıhrî müessese temin eder. Türklerde din değişmişse de esasın bakiyesi olan sihir hiç bir zaman farklılaşmamıştır: İlk devirlerde birer ide halinde bulunan bu sihir, sonradan ilmi ve tekniği birleştirmiştir. İşte etüdümüz bu esasa istinat edecektir.

Havacılığın menşei aranırken beşerî tefekkür merhalelerinin her safhasını göz önünde tutmak elzemdir. «Artur Fürst» ten tercüme edilen havacılık tarihinde bu cihet ihmal edilmemiştir. Toplanan an'aneler bir millete ait olmadığından ma'şerî kıymeti bir hiç derecesinde, köksüz rivayetler de katılmıştır. Tekâmül merhaleleri, ve müessir olan faktörler göz önünde tutulmamıştır. (1). Eserin müellifinin bu fikrin esasını Grek mitolojisinde ve bundan mülhem olan Avrupaî inanışlarda buluşu diğer milletler için tabiî geliyorsa onların bu fikre malik olabilecek ecdada sahip olamadıklarındandır. Tekrar söylüyorum: Kozmopolit değiliz. Milliyetçiyiz. Tarihimiz her şeyin esasını ihtiva etmektedir. Artık herkes bu ilmî hakikatlere inansın.»

Atalarımızın Gök Hakkındaki Düşünceleri

«Onlara göre gök, ebediyetin timsalidir. Hayrın menbaı meyanında; insanı ilâhların yanına kavuşturan aydınlık bir âlem olup; maddeden kurtulan atalar ruhunun emin bir medfenidir. (2). İnsanlığı idame ettiren kudret nur

---

(1) Yeni çıkan Thoene'in La conquête du ciel isimli eseri oldukça mühimdir.

(2) İbni Sinanın «Ruhun bekası» felsefesinin ifadesi olan bu an'aneye göre ruh ölen insanın ağzından kuş şeklinde göklere doğru çıkar. Bunun içindir ki li-

şeklinde gökten inerek herşeyi gebe bırakır. (3). Ve İçtimaî hayatın devamı için lâzım olan ziraat, bağcılık, harp, eğlence gene gök vasıtasiyle öğrenilmiştir. (4). Kıral şehirleri gökten iner (5). Hükümdarların ünvanı bu sonsuz kubbenin derinliklerinden gelirdi. (6).

Sümerlerde gökün hâkimleri, kâinatın yaratıcılarıydı. Bunlar Tufanın ölmez kahramanlarını temsil ediyorlardı. Ebediyen yaşamak; ancak gökün sırlarına vakıf bu kahramanların arasına katılmakla mümkündü. İlk Sümerli bu ebediyet sırrına kavuşmak için elinden geleni yapmıştır. Ölüm korkusu onda gökü fethetmek idealini yaratarak havacılığın ilk temellerini atmış bulunuyordu (7). İşte Etana efsanesinin doğmasına yardım eden en mühim âmil bu idealdir. Her milletin tefekkür tarihinde uçmak isteğini ifade eden mitler bulunabilir. Fakat bu mitlern bizimkilerle gösterdiği muhteva ayniyeti menşelerini ayni mebdeye icra ettiremez. O mitlerde taklitçilik, bizimkilerde ise bütün ilimlerin ve tekniğin menbaı olan sihrî kudret âmil rolünde bulunmaktadır. Etana'nın macerasını meyadana getiren bu âmil mitte hakikî sembollerde tezahür ediyor. Ve kartal fikrin tahakkuku için bir vasıta vazifesini görmektedir. Göklere hâkim olan bu kuvvetli kuş, Türk ruhunda çok büyük bir yer tutmuştur.

En eski Sümer, daha sonra Hititlerde gördüğümüz bu sembolün Turfan mabet duvarlarında, Diyarbakır surlarında ve hattâ Ebul Fadl Artuk Şah'ın

---

sanımızda (uçmak) ölmek kelimesinin müteradifidir. Bu inanışın esası hakkında bak. (Wilhelm Wundt, Milletler ruhiyatı esasları, tercüme, Sahf. 91).

(3) Tarih Cihan Küşa-i Cüveyninin naklettiği uğurların menşeine dair rivayet bunun en bariz misalidir.

(4) Şemsettin Günaltay, Mustafa Türk Tarihi, Cilt 1, Sahf. 70, Hammer Efsanenin kahramanlarını Türkleştirir. (Devleti Osmaniye tarihi, cilt 1, Sahf. 42). Esas rivayet Heredottadır. C. IV, S. 5.

(5) George G. Cameron, L'histoire de l'İran antique, P.; L. Delaporte, Les Peubles de lorient Mediterranéen, 1938, Sahf. 76.

(6) Samang Setzen isimli Mogol müellifine göre Cengizin ismi ilâhî bir kuş tarafından; Mirhonda göre ise Bet veya Gökçe Tanrı tesmiye edilen ve göklerde uçan bir Şaman tarafından verilmiştir. (Köprülüzade M. Fuat, Millî Tetebbüler mecmuası; Türk edebiyatının menşei, sayı 4, Sahf. 17).

(7) Gökü zapt için insanlığın yaptığı teşebbüsün kudretini gösteren bu efsane (Dr. G. Conteneau, Manuel d'Arkéolojie oriental. C. 1; Sahf., 311) şudur: Kış kıralı Etana hasta olan karısına şifa verecek otu bulmak için kartalın sırtına binerek göke çıkmıştır. Haris bir insan tipini temsil eden bu kıral göklerin hâkimi Anudan yükseklere çıkmak istediğinden hartalile birlikte sarhoş olarak yere düşmüş, ölüler arasına katılmıştır. (Efsane için bakınız: The Religion of Babylonian and Assyria, Moris Jastrow, Sahf. 519, S. Langdon The Babylonian Epice of creation; Sahf. 37, Delaporte; La Mesopotamie; Sahf. 191 ve 232, P. Dhorme, La religion Assyro - Babylonienne Sahf. 160 vesaire.

aynasında nakşını görüyoruz (8). Haçlı seferleriyle Almanlara, Bizans vasıtasiyle Ruslara ve diğer Slâv milletlere geçen bu çift başlı kartal, eski Türk Ongununun en bariz bir timsalidir. İyilik getiren mânasını ifade eden Ongun kelimesi (Oğuz) un ahfadının timsali olan kuşlar için kullanılmıştır. (9). Şamanların uçma keyfiyetinde de işaret edeceğimiz veçhile kuş kültü atalarımız için canlı bir kılavuz ittihaz edilmiştir. Kam'lar binemedikleri bu kuşları ruhlara yol göstermek vazifesiyle mükellef görmekle iktifa etmişlerdir. Yer suları gökte temsil eden kuşlar olduğu gibi Hakan ve Hatunun da göklerde uçan birer timsali bulunurdu. Aatalarımızın nazarında Hakan (Tuğrul) (10); Hatun ise Omay denen mutasavver kuştur (11). Mütemadiyen yerdeki fenalık getiren ejderlerle mücadele halindedirler. Yerdeki şerlerin çok olmaması için hayır denizi olan semadan taarruz etmekte ve bugün düşmandan memleketi korumak için kullanılan en müessir vasıta o zaman bu suretle tasavvur edilmekteydi.

Kartal ata ruhlariyle temas etmeğe muktedir bulunuyordu(12). Şamanları gökte dolaştırdı. Bu işi yaparken göze görünmemesi için ona sırriyet bahşedilmişti. Kartallar tanrı yolunu bilirlerdi.

Bektaşileri de en çok meşgul eden mesele uçma isteğidir (13).

Hülâsaten verdigimiz bir kaç izahat Türklerde nasıl sağlam bir havacılık fikrinin hazırlandığını biraz olsun göstermiş bulunuyor. Kartalın kılavuzluğuna inandığını gördüğümüz Şamanın göke çıkmak için zekâsına is-

---

(8) H. R. Hall çift başlı Sümer kartallariyle Selçuk armasını birleştirir. (The ancient history of Near East, 1927, Sahf. 332) Marcele Granet Çindeki (La civilisation Chinoise, Sahf. 72); Strezgowski ise Sibirya kuş motiflerini Sümerlerinkilerle birleştirir. (Ülkü, sayı 49, Sahf. 2).

(9) Ongonla töz birbirine karıştırılırsa da Töz'ün atalar ruhunu temsil ettiğini Prof. Abdülkadir İnan pek güzel göstermiştir. (Türk Tarih ve Arkeoloğya dergisinin ikinci cildindeki makaleye müracaat.) Göğe çekilen Yayıkhan bir Töz olmuştur. Sigmond Freude Musa ve İsa'nın göğe çekilişini nazarı itibara alarak bu fikri bulûğ çağının taşkınlığiyle, olgunluğun pişmanlığı arasında mevcut bir münasebet addetmiştir.

(10) Tuğrul hakkında bak, Mahmut Kâşgari, Divan Lûgat üd-Türk, C. I, Sahf. 385.

(11) Şair Behçet Kemal Çağlar'ın hararetle bahsettiği Zümrüt Anga veya Hüma'nın esası bizim Omay'dır.

(12) Şamanların şu sözü çok enteresandır.

Kurkundarın Kımıngajın
Kudaydıng yolina yüz alıp yüretten
Kanat kemiklerini toplarsa
Doğruca tanrı yolile giderler.

(13) Bektaşilerin uçmasını ve diğer âdetlerini Şamanizmle birleştiren şu esa-

tinaden bütün maddî çarelere baş vurarak bugünkü tayyarenin taslağını yaptığını söylersek; buna hiç kimse şaşmasın (14). Zira bir Hanbalık, bir Turfan medeniyetinin ilmî simalarını temsil eden Şamanların mensup olduğu bir şehrin geliri o devrin bütün Fransasının, İngilteresinin gelirine müsaviydi. Marko Polonun şa'şaası önünde apışıp kaldığı Türk medeniyetinde âlim geçinenler halkın göklerde uçtuklarına inandıkları Şamanlardan müteşekkildi (15). Türklüğün ruhunu kaplıyan bu fikirler bir safsata yığını değildir. Bilâkis yeni keşiflere yol açan mistik bir illiyettir. Hezar-ı fen'i Üsküdara kadar uçuran illet; Türk ana'nesinin verdiği ruh ve cesarettir. İstikbal Türkiyesinin ruhunu bu maşerî mistiklik teşkil edecektir.»

★

Etana efsanesini Baltazar devrine atfeden Artur Furst'ün şu yazısına bakınız.

« Eski Babil Harabelerinden çıkan levhalarda da Etana masalını okuyoruz. Bu lâvahalrın İsa'nın doğduğundan 700 sene evvel icrayı hükmetmiş olan Asurbanipal'e ait olduğu tahmin edilmektedir. (16). Etana'nın bir evlâdı dünyaya gelmesi için sihirli bir ota ihtiyaç görülmüş ve Etana'nın bunu, Güneş Allahı Şamaş'tan istediği hikâye ediliyor. Allahın tavsiyesi üzerine Etana kartalınayrdımına sığınıyor. Yılanla olan mücadelesinde kartala yardım eden Etana'yı, bir mukabelei şükranda bulunmak üzere, kartal semalara çıkarıyor. Uçuş saatlerce devam ediyor. Ve yükselenler arzın gittikçe küçüldüğünü görüyorlar. Berlin Müzesinde bulunan eski Babil zafer sütunlarında bu masal, resimle tasvir edilmiştir. Etana çok defa kartalın sırtında gösterilmiş ve solunda ay, sağında da güneş tasvir edilmiştir. Diğer yerlerde de uçanın, arz üstünde gördüklerini işaret ediyor. Sürüsünü güden bir çoban, çömlek yapan bir çömlekçi, mızraklı bir silâhşor, dilenciler V. S.» (*)

---

re müracaat ediniz: John Kingsley Birge, The Bektashi Order of Dervishe. Bir Arap seyyahına göre buğraç Türklerinden şii olanlar Alinin göğe çıkıp indiğine inanırlarmış. (Köprülüzade M. Fuat, Türkiye Tarihi Shf. 94).

(14) Londrada açılan Çin sanat sergisinde Türk-Moğol medeniyetine ait bir tayyare gönderilmiştir. O devirde tayyarecilik tecrübeleri yapılmaktaydı. Bu tayyare taslağının resmi (Journal of the Royal Society of Arts, 1936-84) üncü cildinde vardır.

(15) Şamanların uçması çok mühimdir. Bu hususta özlü malûmat ve geniş bibliografi için bak. Köprülü zade M. Fuat, İnfluence du Chamanisme Turco - Mongols sur le ordres mystique Musulmans, Monter sur l'oiseau bahsi.

(16) Havacılık tarihi müverrihi tarihte ne kadar geri bulunduğunu bu yazısı ile göstermiyor mu? Zira binlerce sene mukaddem olan efsanenin menşei Orta Asyaya aittir. Gökü fethetmek istiyenlerden Eridu, bu Adapa'nın kartalının kanatları da cenup rüzgârı vasıtasiyle kırılmıştır.

(*) Artur Furst. (Havacılık Tarihi) Sayıfa - 201

Avrupa Devletlerindeki Kartal Armalarının Menşei (*)

«KARTAL, Türk devletlerinde arma olarak çok büyük bir rol oynamıştır. Çok eskiden totem olduğu da şüphesizdir. Eski Türkler toteme ongun derlerdi. Oğuz Hanın oğlu Ayhan'ın ongunu: Kartal; Günhan'ınki: Şahin; Dağhan'ınki: Sakır; Gökhan'ınki: Sungur vs. Bilhassa bu kuşların avcı kuşları olmasına dikkat edilmelidir. Türkler bu kuşlarla av yaparlardı. Bilhassa Orta Asyada çok büyük kartallar bulunur. Bunlar geyik ve diğer büyük hayvanlara saldırırlardı. Türklerin kurtlara karşı en büyük silâhı da orta büyüklükte kartallardır (1). Kurt avı da -bilhassa kuzeydeki Türklerde- ehlileştirilmiş kartallarla yapılır. Hülâsa Orta Asyada Türk kültür ve zihniyetinde büyük bir yeri vardı.

Atillânın resmî bayrağında bir tuğrul veya bir kartal vardı. Kartalın başında bir taç bulunuyordu. Niğdede Hüdavent türbesinin kapısı üzerindeki adam başlı kuş ta taçlıydı.

Macarlarda da kulaklı bir kartal görülmektedir. Malûm olduğu üzere ilk Macarlar Osta Asyadan gelen Türklerdir. Bulgarlarda da kartal arması görülmektedir.

Selçuk Türklerinde kartal veya kartala benzer akbaba vs. ye benzer kuş kabartmalara çok rastlanmaktadır. Erzurum çifte minarenin cephesindeki çifte kartal en meşhurudur. Sungur Bey türbesindeki çift kartal da buna benzer (2). Kayseri Döner kümbedinde de enteresan bir çift kartal vardır. (3). Diyarıbakırdaki Artukoğullarına ait, Konyada Selçuklar tarafından yapılmış çifte kartallar vardır. Bundan başka Artukoğullarına ait sikkelerde de bu çift kartala rastlamaktayız. Bütün bunlar bize gösteriyor ki Anadolu Sel-

---

(*) Bahaeddin Ögel (Havacılık ve Spor) Sayı - 376

1) — Andersson, Hunting magic,

(2) Gabriel, Monuments Turcs D'Anatolie, Pl. XII, 1; 2.

(3) Ayni eser, Pl. XX, 2.

çuklarında da ve diğer Anadolu Türklerinde kartal ve çift kartal bir arma olarak kullanılıyordu.

Malûm olduğu üzere bugün bazı devletlerin de resmî arması kartaldır. Bu armanın menşei nedir? Rus çarının, Hitler Almanyasının ve en nihayet Amerikada görülen kartal temayülünün menşei hiç şüphesiz Selçuk Türkleridir. Avrupalı bilginlerin bilhassa Sloyev'in etüdleri bunu ispat etmiştir (4).

Bu motif, bilhassa çifte kartal motifi 12 nci asra kadar Bizansta görülmez. Selçuk Türklerile münasebete geldikten sonra Bizans ta bu kartal motifi kullanmağa başlar. Halbuki bu zamana kadar Türkler onu millî bir arma olarak kullanmışlardı. 13 üncü asırda bu armayı Ruslar aldılar. Sırplarda da görüldü. Meşhur Alman İmparatoru Frederik şimdiki Almanyanın arması olarak Bizans kartalını taklîden aldı. 1472 de Rus çarı bu armayı Bizanstan alarak Rus devletinin arması olarak kabul etti. Solovyef çift ve tek başlı kartalın ise Bizansta bulunmadığını Türklerden geldiğini ispat eder.

Bununla beraber kartal armasının Avrupaya geçmesinde Haçlı seferlerinin rolü büyüktür. Haçlı seferlerinden dönen Almanlar memleketlerine gider gitmez 1348 de çifte kartalı millî arma olarak kabul etmişlerdi, 1330 senesinde Avrupada çifte kartal süsü moda olmuştu.

Bu sebeple Avrupa kartal ve çifte kartal armasının Türk menşeli olduğunu emniyetle söyliyebiliriz.»

Türklerde Kanad ve Uçmak

«HAVACILIK ve Sporun eski sayılarında yazdığım bir etüdde Türklerde uçmak fikrini incelemiştim. Bu yazımızda yalnız kanad motifi ve bunun Türk san'at tarihindeki rolünü kısaca göstereceğim. Konyada Selçuklar tarafından yapılmış iki kanadlı melek görülmektedir. Başlarında taç vardır. Yani kıraliyet timsalidir. Uzun saçları vardır ki bunlar Uygur ve Orta Asya Türklerine mahsus alâmetlerdir. Elbiseler de Orta Asyaya mahsustur. Mevlâna'nın torunlarının yaptığı bu kabartmalar Türk havacılık tarihinin ölmez vesikalarıdır.

Bundan başka Divrik Ulu Camisindeki kabartma da karşılıklı duran iki kanadlı insanı tasvir etmektedir.

Hele Niğde Hüdavent Türbesindeki kapı üzerinde oyulmuş kuş vücut-

---

(4) A. V. Solovyef - Les emblêmes Heraldiques de Byzance et les Slaves, Leménarium Konolakow VII 119 - 164.

lü ve insan başlı mahlûk çok enteresandır. Kuş vücuduna sahip olan ve uçan bir insan, başında taç bulunduğuna göre bir hükümdarı tasvir ediyor.

Türkler kudretli ve güzel şeylere birer kanad ilâve edip onları da uçurmuşlar. Kanadlı aslanlar Türk san'atının en önemli motifidir.

Kanadlı atlara da rastlıyoruz. Eski Türklerde uçan kutsal atlar vardı. Wu-sun Türklerinin bu nevi atları meşhurdur.

Hülâsa eski Türkler kanada asırlarca hasret çekmiş ve bu hasretlerini san'atlarında göstermişlerdir.»

ERZURUM: Saltık Türbesindeki kabartma kartal

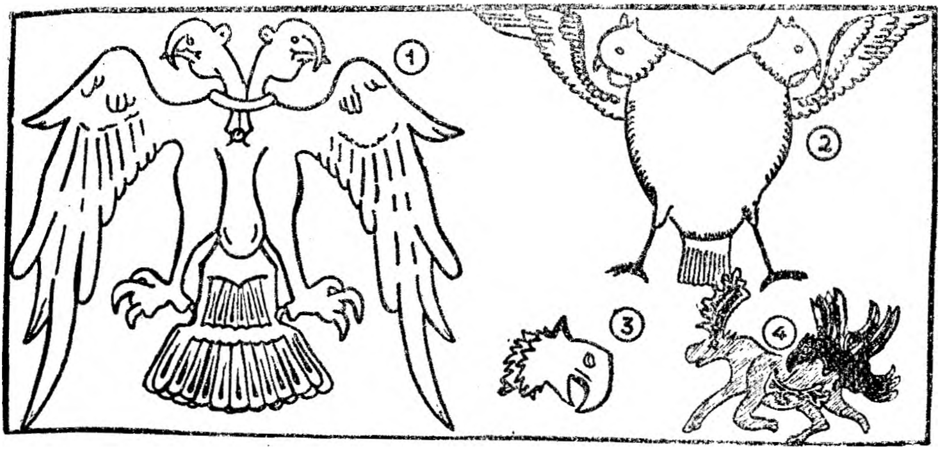

(1) Konyada Selçuklar tarafından yapılmış çifte kartallar, (2) Çifte Doğan, (3) Hün kartalının başı, (4) Altay Türk kartalı

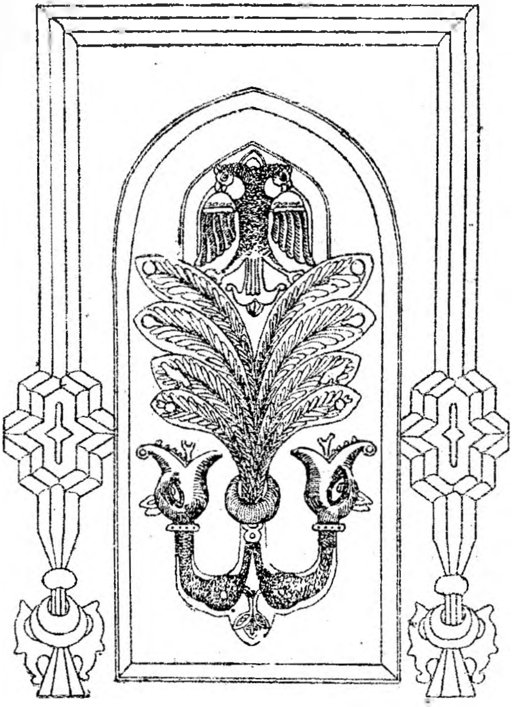

ERZURUM: Çifte minarenin çifte kartalı

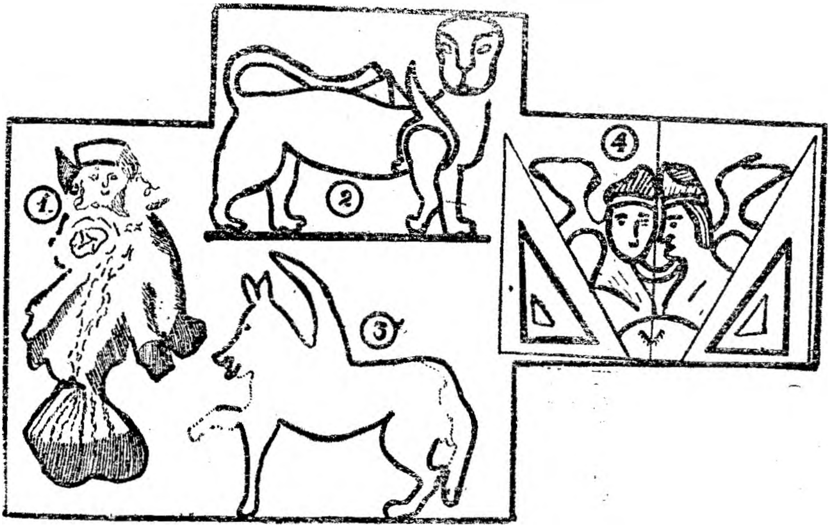

(1) Niğdede Hüdavent türbesinin kapısı üzerindeki taçlı ve adam başlı kuş (2) Diyarbakırda Arturk oğullarına ait kanatlı insan, (3) Bir selçuk kapısından, (4) Divrikte Ulu camiinde.

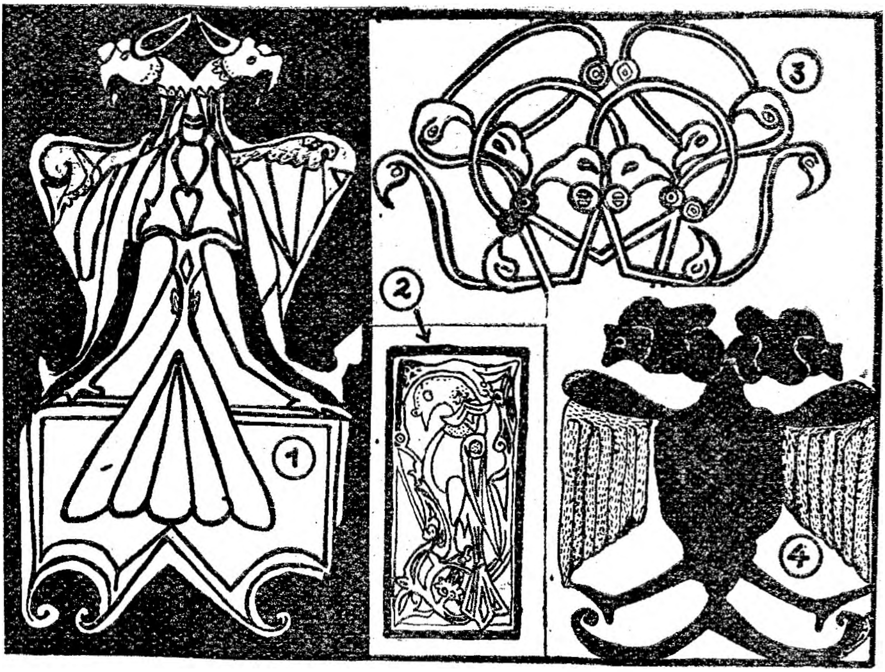

(1) Divrik: Ulu camiindeki kartal, (2) Divrik, Ulu camiindeki şahin,, (3) Niğdede Sungur Bey türbesinde kartal başlarından yapılmış bir tezyinat,
(4) Diyarbakır,da çifte tuğrul.

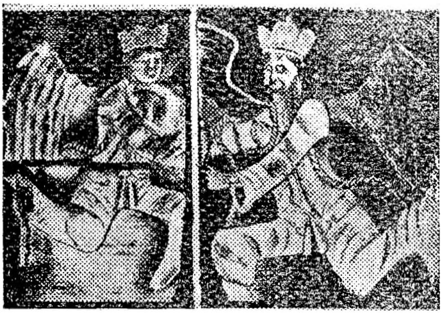

Konyada Selçuklar tarafından yapılmış iki kanatlı meleklerin başlarında taç ve uzun saçlar vardır ki, bunlar, Uygur ve Orta Asya Türklerine mahsus alâmetlerdir.

« Malûmdur ki Türkler cennete «Uçmak», cehenneme «Tamuk» derler, Tamuk, üstü kapalı bir bina demektir. Uçmak ise göğe ağmak manasınadır. Şu hesapca Türkler yazıklıkların «Günahkârların» tamukta mahpus kaldığına

ve iyilerin göklere uçtuğuna yani hayatta yapamadıkları cevelânı vefatlarında icra eylediklerine itikat eylediklerine delâlet eyliyor.» (1).

«Türkler, cennete «Uçmak» ıtlâk etmekle nimet-i huld ile tayaran arasında acaba bir münasebet ve müşabehet mi tasavvur etmişdiler?» (2).

Uçma Mefkûresine Türklerin Hizmeti (*)

«ESKİ Altay Türklerinin ananelerinde kâinatın teşekkülü hakkında nakledilen bir efsaneye göre: «Hiç bir şey yok iken yalnız iki mevcut vardı: Karahn ile Su Karahandan başka gören, sudan başka görünen yoktu. Su, ezeldenberi dalgalanan bir (Kao) mesabesinde idi. Bir (Amâ) bir (Sevât) idi.Karahan, bir (ilm-i ezeli), bir (kenz-i mahfi) hükmünde idi. Harahan nihayet yanlızlıktan usandı. Kendisi gibi gören, bilen, yapabilen, bir mevcudun da var olmasını istedi. (Kişi) yi yarattı. İkisi iki Karakaz gibi suyun üzerinde uçmağa başladılar. Kişi, ruhan kanadsızdı. Karahandan daha çok yükseğe fırlamak, daha yüce yerlere uçmak istiyordu. (3) Böylece eski Türk ananesi, ilk «Kişi»nin uçma heyecanına manidar bir surette tercüman oluyordu.Tarihin kaydettiği en eski milletlerin efsanelerinde uçma kaygusunun derin izlerine sık sık tesadüf ederiz. Bir çok garp sanatkârları, bir efsaneyi tasvir için pek nefis eserler vücude getirmişlerdir. Şarkta İslâm ve bilhassa Türk minyatürleri arasında uçma mefkuresine tercüman olacak çok güzel eserler vardır.

Cennette meleklerle hurileri ve umumiyetle perileri kanadlı olarak göstern resimlerle, asîl bir mefkurenin tercümanı -ve garbın büyük dâhisi «Dante» nin meşhur eserine ilhâm menbaı- olan «Mirac» menkibesini temsil eden «minyatürler» şark ruhunun bu sahada ne zengin eserler vücude getirdiğini ispat eder.

Avrupada uçmak için ilk tecrübeyi yapan adam, miladî XV. asırda yaşıyan «Dant de Peron»dur. Halbuki bu adamdan beş asır evvel, yani onuncu asrın sonlarına doğru Türkistanın «Farab» şehrinde doğan bir Türk âlimi

(*) İhsan Sungu, Türk Hava Mecmuası,

(1) Necip Asım (Türk Tarih Encümeni Mecmuası) Sayıfa 385

(2) Süleyman Nazif (Türk Hava Mecmuası)

(3) «Türk Medeniyet Tarihi (Ziya Gökalp sahife 68

CENNETTE

(1400 tarihine doğru Türkistanda yapılmıştır.)

MELEKLER

uçma tecrübesini yapmıştı. Bu zat, Ebu Nasr-ı Fârâbi ünvaniyle şöhret bulan «İsmail bin Hamad-ül Cevheri» dir. Kendisi (Sahah- ül- Çevheri) na-

MİRAÇ

miyle maruf olan arapça kıymettar kamusun müellifidir. (1) Bu zat (Yakut rivayeti üzere zekâ ve ilim cihetiyle eacib-i dehirden olup bilâd-ı Türkten

(1) Bu kamus, «Vankulu» tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve İbrahim Müteferrika tarafından 1139 tarih-i hicrisinde İstanbulda tesis edilen ilk matbaada ilk kitap olarak (iki cilt halinde) basılmıştır.

Asyanın en büyük mabutlarından MİHR-İ CAN = VİŞNO'NUN UÇUŞU
(Berlin müzesindedir)

Faraba mensuplardır. Lûgat-i arap ve ilm-i edepte imam olduğundan maada hüsn-ü hattı darb-ı mesel olmuştu. »(2) Müşarünileyhin bazılarının zennettikleri gibi neslen Arap olmayıp Türk olduğunu İstanbul mebus-u muhteremi Akçoraoğlu Yusuf beyfendi, «Türk Yurdu» mecmuasının onbeşinci nüshasında neşir buyurdukları kıymetl bir makalede izah buyurmuşlardır.

(2) Vankulu kamusu mukaddemesi.

SÜLEYMAN İLE SEBA MELİKESİ BELKIS
(16 ncı asırda Türkiyede yapılmıştır.)

«Vankulu» lûgatinin mukaddemesinden aldığım yukarıdaki fıkra, bu ciheti teyit ettiği gibi «İslâm Muhit-ül Maarifi» inde de «Cevheri» nin Türk olduğu tasrih olunmuştur. (3)

İmam Cevheri, gençliğinden beri seyahate çok meraklı idi. «Seferi hazere tercih ile dest ve afakı gerdan ve canib-i ıraka sevk-i inan» etmişti. (4) Sonra Hicaz taraflarına gitmiş ve telif edeceği arabî kamusu için menba-

(3) İslâm Muhit-ül Maarifi, s. 1059.
(4) Vankulu mukaddemesi.

SUR-U İSRAFİL
(1400 senesine doğru İranda yapılmıştır.)

ında uzun uzadıya tetkiklerde bulunduktan sonra Horasana dönmüştü. Orada «Âyan-ı fuzalâ'dan Ebul Hüseyin bin Ali'den fen ve edep ve sanat-ı hattı tahsil le Nişabur'a azimet edip»bir taraftan ulum-u muhtelife ile yazı tedrisine, diğer taraftan kıymettar eserler telifine başladı. Nihayet bir gün Nişabur camiinin damına çıktı. Orada toplanan halka hitaben şimdiye kadar başkalarının vücude getiremediği eserleri meydana getirmiş olduğu gibi şimdi de kendisinden evvel hiç bir kimsenin teşebbüs edemediği bir tasavvuru icra edeceğini, yani uçacağını söyledi ve iki müstevi satıh alıp iplerle vücuduna kanat gibi bağladıktan sonra kendisini damdan aşağı salıverdi. Fakat derhal yere şiddetle düşerek vefat etti.

Cevherinin vefatı tarihinde ihtilâf vardır. «Vankulu» mukaddemesinde-

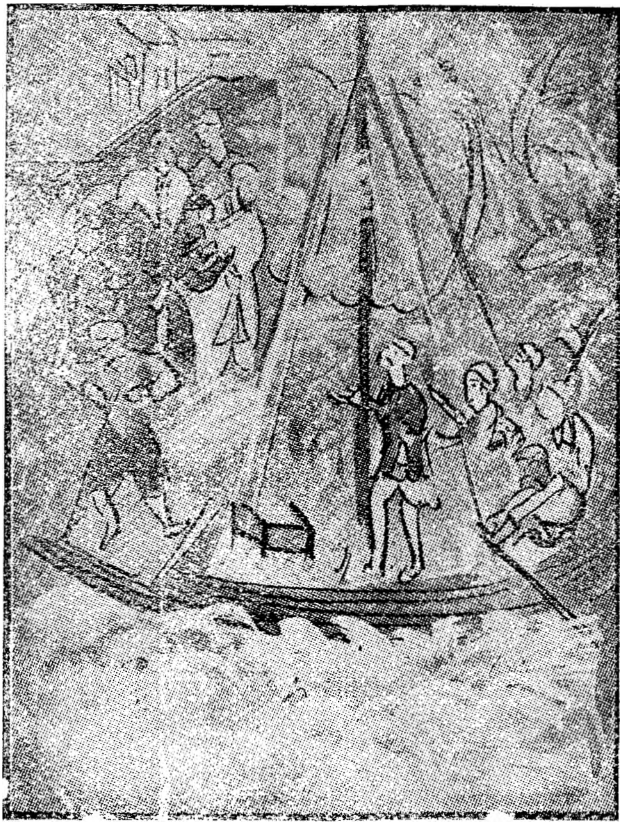

SEFİNE-İ TAYYAR

ki tercüme-i halinde vefatı tarihinin muhtelif kitaplarda hicretin (390), (396) veya (406) senesi olarak muhtelif rivayetlerle kaydedildiği yazılıdır. Cevherinin feci bir surette vefatı üzerine halk, bu değerli Türk âliminin delirdiğine hükmetmişti. İslâm muhit-ül Maarifindeki trcüme-i halinde de kendisine cinnet ârız olduğu yazılmış ise de müşarünileyhin bu hareketini delilikten ziyade mefkûresini tahakkuk ettirmeğe çalışan asîl bir heyecan mahsulü olarak telâkki etmek daha doğrudur.»

Ebabîl Kuşları (*)

«HAVACILIK ve SPOR» mecmuasının bir sayısında «Eski Türklerde Uçmak Fikri ve Teşebbüsleri» başlığı altında yazılmış olan ilmî ve kıymetli bir yazıda, çok dikkate şayan bir fıkra vardı. Londra'da açılan Çin sanat sergisinde, (Türk-Moğol) medeniyetine ait bir tayyare teşhir edilmiş. Demek ki, başka milletlere ve başka dinlere mensup insanlar, göklere dair efsanelerle meşgul olurlarken, bizim mübarek ecdadımız âletler icât etmişler ve havacılık tecrübelerine girişmişlerdir.

Halbuki Avrupada ilk uçma tecrübesi XV. asırda (Dont Doperon) isminde bir zat tarafından yapılmıştır. Londra sergisinde teşhir edilen ilk Türk tayyaresinin icadiyle bu zatın tecrübesinin arasında, beş asırdan fazla bir zaman vardır.

Muhakkak olan bir şey varsa, ilk havalanmak fikri, Asyadan doğuyor. Ve dinî itikatlara kadar nüfuz ediyor. Asyanın en büyük mabutlarından Vişno, yarı kuş ve yarı insan şeklinde bulunan bir vasıta ile uçarken tasvir edilmiştir. Cenabıhak ile insanlar arasında vasıtalık eden Melek) lerin hepsi beyaz kanatlara maliktir .Hazret-i Amine) peygamberimiz (Hazreti Muhammet) i dünyaya getirirken büyük bir akkuşun geldiğinden ve kuvvetle arkasını sıvadığından bahsediyor. (Resul-ü Ekrem) efendimizin «Mirac» menkibesinde, «Burak» isminde kanatlı bir katır, mühim bir mevki almıştır. Fakat bütün rivayetler arasında, en dikkate şayan olan bir şey varsa o da (Ebabîl) denilen kuşlardır.

Tarihe geçen kuvvetli rivayetlere nazaran Arabistanın (Cahiliyet) devrinde, Yemen hükümdarı Ebrehe, halkın Mekkeye giderek (Kâbe) yi ziyaret etmelerini çekemiyor, kendisi Yemende gayet muhteşem bir mabet yaptırıyor. Halkı Kâbe yerine bu mabedin ziyaretine teşvik ediyor. Fakat kimse dinlemiyor. Ebrehe fena halde kızıyor. Ordusunu topluyor. Korkunç fillerini önüne katıyor. (Kâbe)yi yıkmak için, Mekkeye geliyor. Fakat tam şehre gireceği zaman (Ebabîl) denilen kuşlar zuhur ediyorlar. Bu kuşların hepsinin ağzında - veyahut pençelerinde - (siccîn) denilen birer taş parçası var. Kuşlar, Ebrehe ordusunun üzerinde - bugünkü tayyare filoları gibi - küme

---

(*) Ziya Şakir, İnsan ve Hava, (Havacılık ve Spor).

küme dolaşıyorlar. Bu taş parçaları, Ebrehe ordusundan her kime isabet ederse öldürüyor. Ordunun büyük bir kısmı, böylece helâk olarak yere seriliyor. Ebrehe mağlûp oluyor. (Kâbe) yi tahribe muvaffak olamadan, ric'ate mecbur kalıyor.

(Kur'anı Kerim) de bir (âyet) ile teyit edilmiş olan bu rivayet, bütün tarihlere geçmiştir. Buna binaen, bu rivayete de bir efsane nazariyle bakıp geçmek doğru değildir. Bilâkis, tahlile değer bir keyfiyettir.

Bazı tefsirlere nazaran (Ebabîl) kırlangıç dediğimiz küçük kuştur. Bu kadar küçük bir kuşun, gagasında veyahut ayaklarında taşıyabileceği minimini bir taş parçasının - ne kadar yüksekten düşerse düşsün - bir adamı öldürmesi, kolayca inanılacak bir şey değildir... Şu halde, bunda başka bir sebep aramalıdır. Ve şu iki suale cevap bulmalıdır...

1 — (Ebabîl) nedir?. Acaba hakikaten (kırlangıç) mıdır.. Yoksa, o devirde icat edilmiş bir uçma âleti midir?.

2 — Siccîn alelâde bir taş parçası mıdır.. Yoksa, o devirde icat edilmiş olan bir nevi tahrip mermisi midir?,

Kamus, ikinci suale çok dikkate şayan bir cevap veriyor. (Siccîn) in (cehennem ateşinden pişirilerek taş haline getirilmiş kerpiç) olduğunu söylüyor. Şu halde, bu tarihî rivayeti teyit eden (âyeti kerime) de niçin alelâde (taş) denilmemiş te, insan eliyle ameliyattan geçmiş olan (Siccîn) den bahsedilmiştir?..

Eski asırların, parlayıp sönen medeniyetlerini kabul ediyor. Bu medeniyetin mühim keşif ve icatlarından birçoklarının kaybolduğunu ve nisyana karıştığını da biliyoruz. Şu halde, Ebrehe ordusunun üzerine ((siccîn) yağdıran (Ebabîl) lerin mahiyetini araştırmak için sarfedilecek zamanı çok görmemeliyiz.»

Eski Türklerde (*)

«ECDADIMIZ, ilk eski Türkler, yeryüzündeki kuvvet, cesaret, sürat, elhasıl kendilerince calib-i gayret ziruh, gayr-i ziruh mevcudâtı, maddiyâtı kendi nefislerine mal ettikleri gibi, akıllarının erdiği, gözlerinin gördüğü kadar günü de benimsemişler.

İlk insan kozmoğrafyayı bilir miydi? Elbette bilmezdi. Bu ilk insan ilk defa olarak güneş veya ayın bir dağ arkasından doğduğunu görür görmez

---

(*) Ahmet Rasim, Türk Hava Mecmuası,

ertesi geceyi uykusuz veyahut o gündüzü sabırsızlıkla geçirerek bu ikisinden birini yakalayıp ihtirasını tatmin etmek emeliyle o dağı tırmanmış, aşağıda nişanladığı noktaya varınca pusuya yatmış ise de heyhât ki.. bu hüviyelerin oradan da daha yüksekte hıraman olduklarını görüp anlıyarak gözleri parlaklıklarında kaldığı halde melûl mahzun dönmüştür.

İşte ilk eski Türkler de böyle aldanıp, boğuşup veya bir fend ile ele geçirip parlaklıklarına, kuvvetlerine iyice inandıkları, menfaatlerine hizmet ettirdikleri, büyüklüklerine, enginliklerine şaşıp kaldıkları mevcudatın bir kısmını da velev ki ismen olsun, bir kısmını da cismen kendi nefislerine mal edinmişler, meselâ:

— Bir oğlum olursa adını Ay,

— Bir kızım olursa Güneş,

— Kardeşimin karısı doğurmuş gideyim, ismini koyayım... ne diyeyim? oğlan ise Aslan diyeyim ki kuvvetli olsun!.. Kız ise (Tulon) koyayım ki ayın on dördü gibi güzel olsun! demişlerdir.

Eski Türkler, bir tarafta karada temâs ettikleri hayvanâttan: Aslan, Kara Aslan, Burşuk (Porsuk), Börü (Kurt, Canavar), Pars, Kaplan, Buğra, (Erkek Üsrük Deve).

Elde ettikleri mâdeniyattan: Altın, Gümüş, Demir (Timur), Esendemir (Sağlam Demir), Dokuz Timur.

Muhitlerinde veya muhitlerinin haricinde görüp hayran oldukları eşya ve mükevvenâttan:

Taş, (Timur Taş, Karataş) Dağ, (Tuğtekin), Beştek (Beşdağ) Bektaş, Elitaş, Dingiz (Deniz) gibi isimler takıp fahrettikleri gibi.

Bilhassa gökte gezen, dolaşan, uçan mevcudattan, hadisâttan da: (Günbey), (Tulon), Güneş, Aybey, Aytekin, Doğan, Paruğ, (Parlak), Aybars(Lâçin (Şahin), Sungur (Keza), Karakuş, Bozkuş, Aydoğdu, Gündoğdu, Alakuş gibi isimlerle de iftihara vesile bulmuşlardır.»

Taht-ı Süleyman (*)

«İNSANIN, yeryüzünde, kendine gelir gelmez etrafına saldırdığı ilk şaşkınca, fakat mütecessisane nazarını göğe diktiği an kaç bin sene evvel ise, o andan itibaren o nazarını hâlâ geriye almamıştır.

Geceleri gündüzleri gördüğü yıldızlardan, kehkeşanlardan, yıldız uç-

(*) Ahmet Rasim, Türk Hava Mecmuası,

malarından, ay güneş, parçalarından, tulgunlarından, tutulmalarından, doğmalarından, batmalarından,, gürlemelerinden, şimşek çakmalarından, yıldırımlardan, bulutlardan, bunlarla beraber zuhur eden ufak tefek veya korkunç, esrar âlût fırtınalardan, boralardan, kasırgalardan, hortumlardan, hissettiği soğuk, sıcak, hafif, şedit her nevi temevvüct-ı havaiyyeden, yağmurlardan, karlardan, dolulardan, orada gördüğü maviliklerden, kızıllıklardan, türlü türlü renklerden, elhasıl bugünkü felekiyât, cevviyât namına ne var, ne yok cümlesinden idrâk ve tefehhus devrelerinin şumul ve ihâtası nisbetinde türlü türlü itikatlar, mabutlar, periler, cinler, şeytanlar, cennetler, cehennemler, korkular, saadetler, mensubiyetler farz ve ibda etmiş bunların arasında oranın sakinleri olduğuna inandığı kuşlarla anların uçmalarından da mütehassis olarak fevkinde sandığı böyle bir külliyat-ı hilkat mecmamda, yeryüzünde bulunduğu gibi bulunmağı emel edinmekten yine bir an geri kalmamıştır.

Hele kuşların gökte uçtukları gibi yerde de yürümeleri bilhassa hevesini arttırmıştır. O zamanlardan itibaren kendisine de, idrakince tensip ettiği bir kaç nevi hayvana da kanad takmış, (Simürğ), (Anka), (Hüma) diye hayalî ve mevcudat üzerinde hattâ kanadlarının gölgeleriyle müessir bir sınıf kuş icat ederek esatir ve israiliyat, hurafât ve zanniyât dairesinde kanadlı atlar, buraklar, havalarda perran ve serkerdan eşya ve masnuat da farz ve tahayyül etmiştir.

Bunların içinde İbrahim Aleyhisselâmı mancınık ile ateşe atan (Nemrut) Aleyhullahuanhın herkes (Akbaba) kuşlariyle göğe çıktığı, eski cadıların ellerinde ateş kamçılar küplere binerek havalarda dolaştıkları pek ziyade câlib-i dikkat olmamış ise de (Tahtı- Süleyman) menkibeleri, müselsel ananeleri, mucip olduğu hayretler ile şarkın ağzını açık bırakmış, eşar ve edebiyatı içine karışıp ser der hava-i aşk olanları ilk (Tayyare)ye bindirip bütün bütün havalandırmıştır

Bu münasebetle (Tahtı- Süleyman hakkında (Taberi tarihi) namiyle meşhur olan tarihin elde mevcut nüsha-i mütercemesinde münderiç bir kaç fıkrayı aynen iktibas ediyorum. (1) Süleyman Aleyhisselâmın bir bisatı (2) var idi.

---

(1) Taberi: (Ebu Cafer Muhammet ibni Hureyr) Meşahir-i müverrihinden olup tefsir ve hadis ve fıkıh vesair ulûmda dahi yed-i tulâ sahibi olmakla zamanının eimmesinden madut idi 224 tarihinde (hicrî) Taberistanın Amil şehrinde doğmuş ve 310 tarihinde Bağdat'ta vefat etmiştir. Ekser ulûma müteallik telifatı olup en meşhuru hilkat-i âdemden kendi zamanına dek olan vekayii hâvi tarih-i mufassalıdır ki (Tarih-i Taberi) denmekle meşhurdur. Taberinin tarihi mevsuk ve mute-

İki yüz bin arşın uzunluğu ve iki yüz bin arşın eni vardı. Ve anın üstünde on iki bin mihrap vardı. Ve her mihrap önünde bir minber kurarlardı. Ve her minber üstünde bir âlim oturup halka öğüt verirdi. Ve her mihrapta âbit otururdu.»

«Ve rivayette gelüpdür ki her mihrap çevresinde on iki bin adam ve cin oturup vaaz dinlerler idi. Ve ol bisatın ortasında bir taht kurarlardı. Altından ve ol tahtı kızıl yakutla murassa etmişlerdi.»

«Ve Süleyman Aleyhisselâm oturacak yeri bezediler. Ve anda altından iki tavus kuşu düzmüşler idi. Çün Süleyman Aleyhisselâm tahta çıkar idi, ol iki tavus kanadlarını açar idi. Süleyman Aleyhisselâma gölge ederlerdi.»

«Kaçanki Süleyman Aleyhisselâm tahttan aşağı inerdi, -ol tavus kanadlarını devşirdi Ve dahi dört aslan ol tahtı getirmiş idi. Ol aslanlar altından idi. Şöyle tasnif eylemişlerdi ki Süleyman Aleyhisselâmdan gayri kimse ol tahta çıkamazdı.»

«Çün Süleyman Aleyhisselâm ol bisât üstünde otururdu, rüzgâr ol bisâtı çerisiyle kaldırırdı, hava üzerinde gezdirirdi.»

Görülüyor ki tarihin suret-i mütercemesi eskiden acem şivesini andırıyor ise de her halde mefruz taht hakkında verdiği malûmat anlaşılmaktan vareste değildir. Demek ki (Taht-ı Süleyman) üstünde bulunduğu bisât ile beraber havada geziyormuş. Hattâ şair-i meşhur Ziya Paşa maruf tercümei bendinin bir yerinde:

Seyretti hava üzre denir taht-ı Süleyman
Ol saltanatın yeller eser şimdi yerinde

beytiyle hem mezkûr taht hurafesine işaret etmiş, hem de havadâr-ı saltanat olanlara kuvvetlice bir taş atmıştır.

Rüzgârın çerisiyle beraber kaldırıp cev-i havada gezdirdiği bu bisâtın sürati ne idi? Tayyarecilerimizin merakına dokunacağını bildiğim için bu ciheti de mehazımızdan yine aynen naklediyorum, görsünler, kendilerinin emir ve idare ettikleri tayyarelerde böyle sürat var mı?

Mehazımız diyor ki:

«Sabah bir aylık yola iletirdi. Ve akşam bir aylık yola götürürdü. Ve rüzgâra emreylemiş idi ki: eğer deniz dibinde bir balık söz söyler ise bana yetiştir. Ve eğer hava üzerinde bir kuş söyler ise bana yetür.»

---

ber olup muhtasar surette Farisiye ve Türkçeye dahi tercüme olunmuştur. (Kamus-ül Âlâm)

Mehazımız türkçe tercümesi üçüncü defa olarak 1283 hicrî senesinde Matbaa-i Âmire'de basılmıştır.

(2) Bisât: «Döşeme» ye denir ki yere yayılıp döşenir. Kilim ve keçe ve kaliçe gibi (Tercüme-i kamus).

Anlaşılıyor ki o tarihlerde ser hafiyelik payesi rüzgârda imiş!.

Hazır menakib-i kadime ve hurafat-ı tarihiyeden birinin havasına uymuş iken mahut bisât hakkindaki diğer bir rivayeti de dinliyelim. Şimdiki tayyareciliği yüz sene evvel biri nakletse idi, masal demiyecekler miydi?

Her yaşın her san'atın bir masalı vardır. Tayyarecilerimiz de kendilerine ait bu masalı dinlesinler:

«Derler ki Süleyman Aleyhisselâm ol bisât üstünde çevresinde on iki bin kürsü kurdurdu. Mülükler (Hükümdarlar) için altından, ve altı bin kürsü gümüşten. Kuşlar ol bisatı gölgelendirirlerdi. Şöyleki ol biast üstüne asla gün düşmezdi. Ve Simurğ'ü kuşlar üstüne bey dikmiş idi. Süleyman Aleyhisselâmın tahtı üstüne ol (yani Simürg) dururdu. Ve Süleyman Aleyhisselânın bin ehli vardı. Ol ehilleri için bin hücre vardı. Ve her bir hatunu bir hücreye girerler idi. Üç yüzü azadlı idi, yedi yüzü karavaş (3) idi. Emreylerdi ol bisatı yeryüzünden kaldırıp sabah bir aylık yol ve ahşam bir aylık giderdi.»

Dehşetli bir sürat değil mi? Hele bin ehli olmak daha dehşetli!..

(Kanun-u medenî) o zamanda neşredilmiş olsa Süleyman Aleyhisselâma irişmek kabil olamıyacak imiş!

Mahaza bu hurafeler insanların havada uçmak için minelkadim edinmiş oldukları âmâl ve hevesâtı doğrudan doğruya nâtıktır.

Şarkın, Simürğ, Anka, Hüma gibi hep birbirine benzeyen hayalî ve insana yakın hadim kuşlar meyanında bir de (Hüdhüd) isminde vardır ki bu kuş da tarihi hurafatı, eşar ve edebiyatı arasına karışmıştır. Meselâ (Nâbi)nin:

Ey name ol mehlikadan mı gelirsin
Ey Hüdhüdü ümit Sabadan mı gelirsin?

Beyti Sabanın melike-i meşhuresi olan (Belkis) ile Süleyman Aleyhisselâm vaka-i izdivaciyesi ilhamatındandır. Bu vakayı da kısmen tayyareciliğe ait olmak hasebiyle yine (Taberi) tarihinden fıkra fıkra alıyorum:

«Çün Süleyman Aleyhisselâm (Bisâtı) ile Yemenden geçti, Hicaz ile Yemen arasında çok şehirler vardır ki ana (Saba) derlerdi. Sahralar ve dağlar idi. Çün Süleyman Aleyihsselâm zemin- i Saba'ya irdi ve anda bir avret var idi ki ol memlekette andan hub ve güzel kimse yok idi. Adı (Belkis) idi ve atası araptan idi ve anası peri idi ve cemi memleket-i Saba'ya ol hükmederdi ve bir sahibetülrey hatun idi, amma güneşe tapar idi. Süleyman Aleyhisselâm anın haberini aldı. Ve bir sahraya konup oturdu. İstedi ki Hüdhüd'ü

---

(3) Karavaş: Cariye, azât olmamış esire

(4) Saba: «Yemen» de «Sana'nın şark cihetinde bir hıtta-i kadime olup merkezi «Tarıp» namında bir şehir idi.

su istemeğe göndere. Hüdhüd, hava yüzünde miskin ve susuz bunalmış idi ve su istemeğe gitmiş idi ve diğer kuşlar gidebilmezler idi. Ahır Hüdhüd Saba vilâyetinde bostanlar ve yeşil çimenler akar sular ve hub yerler gördü ve Belkis'i dahi gördü ki ol bostanlarda taht üzerinde oturur ve Belkis'in önünde de bir Hüdhüd otururdu. Süleyman Aleyhisselâm'ın Hüdhüd'üne sordu ki:

— Kanden gelürsün ve ne yerde olursun, bu bizim memleketimiz gayet uludur ve leşkeri çoktur ve bunun misli yoktur.

Pes, Süleyman Aleyhisselâm'ın Hüdhüd'ü ana eyitti ki:

— Ben Süleyman İbni Davut Aleyhisselâm'ın katından gelürüm ki yer yüzünde anın bir misli padişah yoktur.

Deyup Belkis'ın cemal ve kemâlini ve ne kadar memlekete hükmettiğin ve neye taptığın cümlesini sordu ve bildi ve andan sonra su içti dönüp Süleyman Aleyhisselâm'ın katına geldi... Haber verdi.

Süleyman Aleyhisselâm yele (rüzgâr) emretti, bisâtı (evvelce Mekkede bırakılmış imiş) getürdü ve Saba ikliminde bir sahraya indi.

Burada vaka'nın evveliyatı başlar, güyâ Süleyman Aleyhisselâm (Belkis) e hitaben bir mektup yazıyor, Hüdhüd ile, hava postacılığının remz-i tarihîsi olan bu kuş ile, yolluyor, Belkis bu mektubu bekler, ayan huzurunda açıp okuyor elhasıl Süleyman Aleyhisselâm'ın heybeti, Belkisin gönlüne sahiyor... muammalı hediyeler, haberler, derken izdivaç vukua geliyor ki tayyare ile yeni yeni vukua gelen izdivaçların, muaşakaların ilki addolunur.

★

Nebi-i Müşarünileyhe isnad edilen vakayi ve hurafat pek çoktur. Bunlar içinde (Simürğ)e ait bir çok menkibeler olduğu gibi kanadlı atlara dair fikralar da vardır, hattâ(Taberi) nin kaydettiği (Haber-i hikâyeti Esb) Süleyman Aleyhisselâm faslında şu satırlar aynen yazılıdır:

(Hazret-i Süleyman bisâtına binip Hindistana gazaya gitti, çün gazaya vardı. Yine andan böndü, bir adaya uğradı, anda bin at gördü ki ot otlar idi. cümlesi kanadlu idi.)

Hikâyede bu atlara devlerin ne kadar su yerleri var ise cümlesini kapayıp, doldurup, denize döküp göl gibi kazdıkları bir mahalle şarap doldurdukları, atların bu şarabı içip sarhoş olduktan sonra tuttukları tatsız tatsız yazıldıktan sonra şöylece bir netice veriliyor:.

(Atları bir bir geçirdiler. Süleyman Aleyhisselâm dedi ki:

Bunları fi sebilillâh damgaladım, boyunlarına, budlarına, ta ki gaziler bineler,Allahutaalâ yoluna gaza ideler Ve dua eyledi Allahutaalâ ol atların

kanadlarını çekti, nabedid eyledi. Kanadlarının kuvvetini ayaklarına verdi ve ol atlar Süleyman Aleyhisselâm'dan sonra Arap içinde kaldı. Bedevî atlar anın cinsindendir derler.»

★

«Bütün dinlerde «melek»ler, daima «kanadlı» olarak kabul edilmiştir. Bu da, din vâizlerinin bile, gözlerinin havada olduğuna en vazıh bir delildir.

Hıristiyanlıktan evvel intişar eden dinlerde de ayni zihniyetin hükümferma olduğuna dair birçok deliller var. Asyanın muhtelif memleketlerinde görülen birçok resimler, eski şehirlerin harabelerinde zuhûr eden -taşlara oyulmuş- tasvirlerde, daima kanadlı mabutlar ve onların meleklerini görüyoruz. Asırlarca Mısırlıların mabutları olan «Apis» ismindeki «öküz» ün bile kanadlı olduğu kabul edilmiştir.

Bilhassa hırıstıyanlığın «ortodoks» mezhebinin itikadı, kanadlara daha fazla ehemmiyet vermiştir. «Mesih» in semaya çekilmesi yine bir «uçuş» meselesi olduğu gibi kiliselerdeki «mukaddes tasvir» lerin hemen hepsinde kanadlar görülmektedir.

«Ortodoks» luğun bu itikadile karışarak bize bile sirayet eden bir rivayet vardır... Bu rivayete nazaran, Türk ordusunun İstanbula girmesini müteakip «Fatih», yanında kumandanlarından ve ülemasından mürekkep bir heyet ile «Ayasofiya» kilisesine gelmiş.. içeri girmiş... Kilisenin kubbesinde birtakim kanadlı «keşiş» lerin uçuştuklarını görünce, hayret etmiş.. Herkesin teslim olduğu bir zamanda, bu keşişlerin, Türk zaferile eğlenir gibi, havada dolaşmaları «Fatih» i gazebe getirmiş.

— Bunları havadan nasıl indireceğiz?

Diye yanındakilere sual etmiş.. Kumandanlar;

— Mahir okçulardan mürekkep bir müfreze getirelim. Derhal hepsini düşürtürüz.

Demişler. Fatih, bu teklifi hoş görmemiş:

— Mabette, harp olmaz. Başka bir çare düşünün.

Demiş. Bunun üzerine, ülemadan «Ak Şemsettin», ayaklarındaki papuçları çıkarmış. Birbirine çarparak tozlarını silktikten sonra havaya fırlatmış. Kilisenin kubbesi etrafında arılar gibi uğulduyarak dolaşan kanadlı keşişler, derhal sapır sapır dökülmeye başlamış.

Bu rivayet, pek yakınlara kadar devam ederdi. Hattâ bu mabette frenkleri gezdiren tercümanlar bile bu rivayetten bahsederlerdi... Fakat şunu da ilâve edelim ki, bundan bahsetmek sebepsiz değildi. Çünkü, mabedin, kubbesine yakın olan sıravarî pencerelerden cenubî şarkî istikametine nazır bir

pencere vardır ki buna «keşiş penceresi» derler. Güya, buğün «Uludağ» dediğimiz «keşiş» dağındakı manastırda bulunan «kemale ermiş» keşişler, oradan havalanarak bu pencereye gelirler, ibadet için oradan girerlermiş.. İbadetten sonra da, yine oradan uçup, keşiş dağındaki manastırlarına giderlermiş.

Bu dinî efsaneler, acaba insanları uçuşa teşvik eden birer mahiyeti haiz değil midir?..

«Yalancı Peygamber» lerden bazıları da, bu «semaya uçuş» efsanelerinden istifade etmişlerdir... Meselâ, Abbas halifelerinden «Mansurun oğlu Mehdi» zamanında, «Merv» şehrinde «Mukni» isminde kurnaz bir adam peygamberleiğini ilân etmiş.. Başına toplanan budalalara beyaz gömlekler giydirmiş.. Bunlara «Ak gömlekliler» ismini vermişti.

Mukni, başına bir hayli adam topladıktan sonra, «Keş» kalesine çekildi. Çünkü orası, oynadığı ve oynayacağı oyunlara, daha müsait bir sahne idi. Eski tarihlerin rivayetlerine nazaran Mukni burada mucizeler göstermeğe başladı.. Meselâ, altmış gece semada görünen bir ay yaptı. Geceleri, bu ay ışığında ibadet edenlerden bir çokları, onun havaya doğru yükseldiğini görüyorlardı.

Mesele, ehemmiyet kesbetti. Halife, bu yalancı peygamberleri meydandan kaldırmak için, derhal büyük bir ordu gönderdi. Fakat Mukni derhal kale kapılarını kapadı. Halifenin ordusuna müdafaaya başladı. Bu adam, herhalde o devrin kuvvetli bir kimya âlimi olmalı ki, bir müddet, halife ordusunun üzerine geceleri «Haceri semavî» gibi, parlak taşlar yağdırdı. Adeta, düşmanlarının maneviyatını sarstı.

Lâkin bu oyun, uzun zaman devam etmedi. Uzun bir muhasara neticesinde, artık kuvveti epeyce azalan yalancı peygamber, nihayet kalenin sukût edeceğine ve kendisin de ele geçeceğine kanaat getirdi. Yine o eski tarihlerin rivayetlerine nazaran, izini kaybetmek için, kalede bulunanları kâmilen şarapla zehirledi. Kendisi de bir yere gizlenecek... Halife ordusu kaleye girdiği zaman, kalabalık ve karışıklıktan istifade ederek firar edecekti.

Fakat, onun cariyelerinden biri, zehirli şaraptan içmemişti. Ve efendisinin herkesi öldürmek plânına vâkıf olduğu için bir tarafa gizlenmişti... Bu kız bir gece kale kapılarını açtı. Halife ordusunu askerlerini içeri aldı. Her taraf arandı tarandı. Yalancı peygamber, hiçbir tarafta bulunamadı. O zaman, herkesin içinde bir şüphe uyandı.

— Acaba Mukni, hakikaten uçup semaya mı gitti?..

Diye bir dedikodu başladı. Bu dedikodu, her tarafa yayıldı. Bir kısım

cahil halkın zihninde senelerce ve hattâ asırlarca devam eden bir hurafe halini aldı.

«Hacı Bektaş Veli» nin «Horasan» dan «Diyarı Rûm» a gelmesine verilen şekil de çok dikkati caliptir.. Bektaşi an'anelerine göre' Hacı Bektaşı Veli müteaddit defalar «Şahin» kıyafetine girip muhtelif yerlerde göründüğü gibi; şeyhi ve mürşidi olan «Seyyit Ahmet Yesevî» nin emrile Horasandan Anadolu'ya geçerken de seccadesinin üzerinde diz çökerek havadan uçup gelmişti. «Tarikler» ilga olununcaya kadar, saf ve cahil bektaşiler bu an'aneye inanmışlar, itikatlarında sadık kalmışlardır. Fakat tabiîdir ki münevver bektaşiler, bu an'anenin mahiyetini kavrayabildikleri için bu hurafenin cereyanlarına da kapılmamışlardır.» (*)

Of'lu Uzun Hasan (*)

«YERE sığamıyan Türkün göğe uçmak arzusu yeni bir şey değildir. İnsanca, erkekçe ve Allahça olan şeyi yer yüzünde ilk duyan insanlar arasında her zaman Türkler bulunmuştur. Uçmak, gökte de yeni zafer meydanları aramak, bayrağı gök burcuna da dikmek Türkün çok eski isteklerindendir. Daha 14 üncü yüzyılda Semerkant'da bez kanadlar takip bir camiin minaresinden aşağı uçarak inmek Hoca Feyzullah'ın ölümüne sebep olmuştu. Oflu uzun Hasan'ın uçuş denemesi ise bundan epeyce sonradır, o da bir uçuş kurbanıdır. Amma bakın nasıl:

Güney kıyılarında gezerken Of'a uğramıya vaktimiz olmamıştı. Karadenizin bu yeşil kasabasında iki sıra zümrüt sarp tepeler arasında derin bir dere vardır. Derenin bir kıyısından tepeye tırmanarak gelen öbür tarafa atlıyarak, uçarak geçmek arzusunu duyar. Yoksa beş on metre mesafeyi saatlerce ine dolaşa geçmekten başka çare yoktur. Zaten biraz ötedeki kumsala konan martiler beyaz çelik kanadlarile insanı uçmaya imrendirmektedirler. İşte küçüklüğünü bu dere kenarile o kumsalda geçiren, uçmak isteği içinde gün geçtikçe kuvvetlenen Uzun Hasan genç yaşında hayaline aklını da katarak martılardan taklit edilmiş bezden kanatlarla derenin bir kıyısından ötekine uçarak geçmeğe muvaffak olmuştur. O zamanın dar kafalıları tabiat kuvvetlerinin üstüne çıkan, mehdiliğini iddia etmeden mucize gösteren bu genç mollayı kıskanmışlar, onun kudretinden korkmuşlar, aklını şeytan zaptetti diye halka taşlatarak öldürmüşlerdir.»

(*) Ziya Şakir «İnsan ve Hava» Havacılık ve Spor,
(**) Behçet Kemal Çağlar (Havacılık ve Spor)

"İstanbuldaki Hezar-ı Fen Cemşidkâr Üstadlar" (*)

«DAHA (Mongolfiye) biraderlerin balonu icad edilmeden pek çok evvel, (Murad-ı Râbi) devrinde ve huzurunda İstanbulda biri Ok meydanının evvelâ menberinden, sonradan (Galata) kulesinin tepesinden uçmuş, Sarayburnunda kendi imâlkerdesi olan büyük bir fişeğe binerek havalanmış iki (Hezar-ı fen) den haberdar olanlarımız pek nadirdir. Bu zatlara meğer ki (Evliya Çelebi) seyahatnamesi gibi mecmua-i garaip olan eserin birinci cildini tamamen okumuş olalar.

Çelebi, eser-i meşhurunun birinci cildinin son sahifelerinde (İstanbuldaki Hezarı-ı fen Cemşidkâr üstadlar) sernameli faslında:

(Hezar-ı fen Ahmet Çelebi) ibtida Ok meydanının menberi üzere rüzgârın şiddetinde kartal kanadlariyle sekiz dokuz kere havada pervaz ederek talim etmiştir. Bade Sultan Murat Sarayburnunda Sinan Paşa köşkünden temaşa ederken Galata Kulesinin ta zirve'i âlâsından lodos rüzgâriyle uçarak Üsküdara Doğancılar meydanına inmiştir. Sonra Murat Han kendisine bir kese altın ihsan ederek: Bu adam havf edilecek bir adamdır, her ne murat edinse elinden geliyor, böyle kimselerin bekası caiz değil diye Cezaire nefyeylemiştir. Anda merhum oldu.

(Lâgari Hasan Çelebi), Murat Hanın Kaya Sultan Nam duhteri Pakize ahteri vücude geldiği gece akika şadımanlığı oldu. Bu Lâgari Hasan, elli okka barut macunundan yedi kollu bir fşek icad edildi. Sarayburnunda Hünkâr huzurunda fişeğe bindi, ve şakirdleri fişeği ateşlediler. (Lâgari) «Padişahım seni hudaya ismarladım, İsa nebi ile konuşmağa gidiyorum» diyerek temcit ve tahmit ile cev - i asümana uruc eyledi. Yanındaki fişekleri ateş edip ruy-i deryayı çırağan eyledi. Bam-ı felekte fişek-i kebirinin barutu kalmayup da zemine doğru nuzul ederken ellerinde olan kartal cenahlarını açıp Sinan Paşa Kasri önünde deryaya indi. Oradan şinaverlik ederek uryanen huzuru padişahiye geldi. Zemini pus ederek: «Padişahım İsa nebi sana selâm eyledi» diye şakaya başladı. Bir kese akça ihsan olunup yetmiş akça ile Sipahi yazıldı. Sonra Kırımda (Selâmet Giray) Hana gidip orada merhum oldu) Diyor, yalan, yanlış, sahih, benzetme her ne ise bu fıkraların tayyarecilik tarihimiz için az çok dahli vardır.

(*) Ahmet Rasim, Türk Hava Mecmuası,

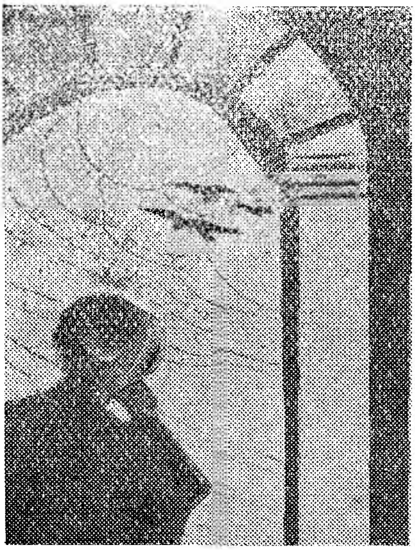

"Hezar-ı Fen Çelebi,,

Her gün gözü göktedir (Hezar-ı fen Çelebi) nin;
«Ayakları insanın niçin yere bağlıdır?»
Gönlünde yanmaktadır ateşi bir nebinin,
Senelerdenberi o uçmağa sevdalıdır.

★

Bir gün azmin şimşekli yanardağı fışkırdı,
Kavuğunun altında işliyen kafasında,
Bütün tereddüdünü parçaladı ve kırdı
Kartalların uçuşu bulutlar arasında.

★

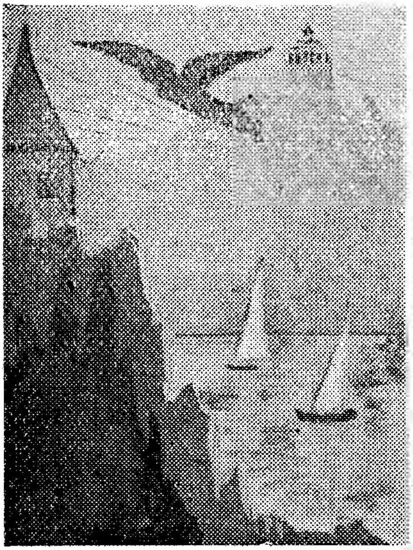

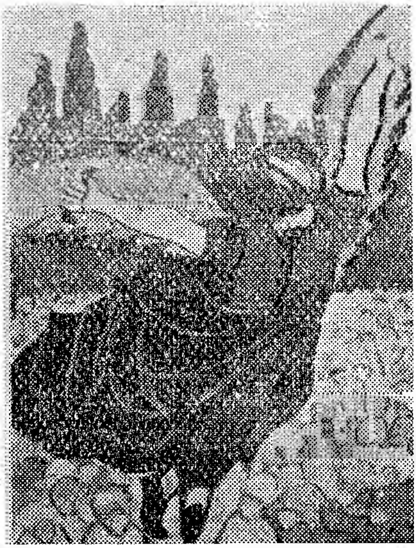

«Sarayburnu» köşkünde bir sabah Sultan Murat
Uçan bir şahin gördü Galata kulesinden,
Bu Ahmet Çelebiydi, takarak iki kanad
Kapılmıştı rüzgâra mestolup neşesinden

★

İnince Üsküdara herkes hayrete düştü,
Sultan ona bir kese altın hediye etti,
Fakat bu harikayı tehlikeli görmüştü,
Çelebi korkulacak, pek yaman bir kuvvetti.

★

"Hezar-ı fen Çelebi,, yi mateme düşürdüler,
İlk uçan kahramanı (Cezair)e sürdüler.

SEVER ZİYA GÜREVİN

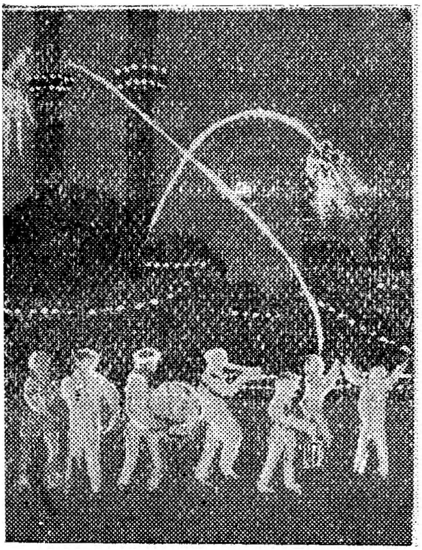
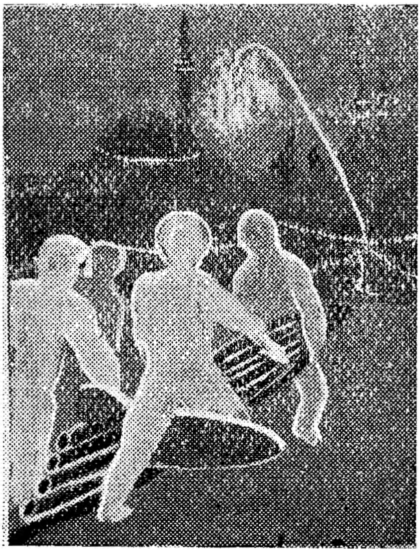

Hasan Çelebi

Nur içinde yüzüyor baştan başa İstanbul,
Her tarafta şenlikler... Oyun, zurna ve davul...
"Kaya Sultan doğmuştur, Murat Hanın duhteri.
Meserret içindedir Şehinşah Hazretleri..,,

★

Hünkâr Sarayburnunda meşguldür eğlenmekle,
Elli okka baruttan yapılmış bir fişekle
Bir yavuz uçacaktır "Hasan Çelebi,, atlı,
Hem ayaklı, hem kollu, hem de iki kanadlı.

★

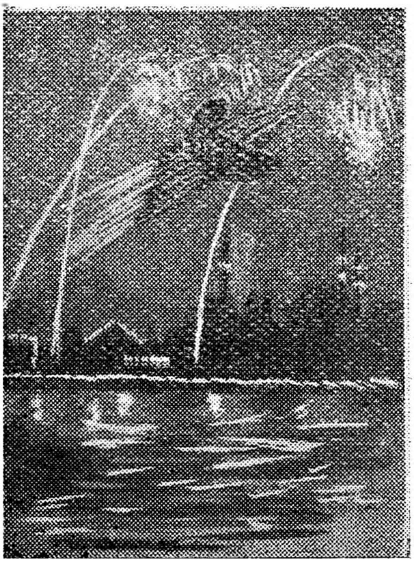

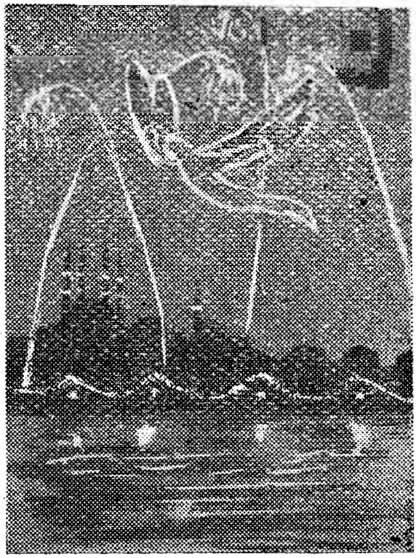

Yedi kollu fişeği huzura getirdiler,
Bindi Hasan üstüne, hemen ateş verdiler,
"Ruyu derya çırağan olmuştu baştan başa,,
Bağrıştı halk arkadan: "Hasan Çelebi yaşa,,

★

Kanadları kullandı, fişek yanıp bitince,
İndi suya.. Murat Han çok memnudu o gece
Bu cesur Türk gencine bir kese ihsan verdi,
"Onu sipahi yazın,, diye emir gönderdi.

«Evliya Çelebi»den

SEVER ZİYA GÜREVİN

Bebekli Atıf Bey

«NE kadar naşinas ve o nisbette ne kadar lâkayıt bir milletiz! Sultan Abdülaziz'in sene-i culusuna müsadif 1861 senesinde doğma büyüme Bebekli Atıf bey isminde meraklı bir zat bir tayyare icat etmişti. Bazı aksamı adeta mukavva inceliğinde gürğen ağacından ve bazı parçaları ince saçtan tasni edilmiş kanadları ve kuyruğu havi idi. El ve ayakla tedvir edilecek bir kaç çarkı vardı.

Atıf bey birgün Bebek halkına ertesi gün uçacağını ilân eyledi. O tarihte Bebekte bulunan protestan mektebinin bahçesindeki seddin üzerine çıktı. Kollarını kanadlara, ayaklarını kuyruğa geçirerek çarhları tahrike başladı. Ve kendini sedden salıverdi. Vakıa tereffü edemedi. Fakat ufkî bir halde on metre kadar ilerliyerek düştü. Biçarenin galiba kolu ve ayakları incinmişti. Böyle şeylerde bir musibete uğrıyanların haline acıyanlardan ziyade gülenler çok olur. Herkes bu sukuta kahkahalarla güldü. Fakat kimse sâkıtın kaldırılmasını düşünemedi. Protestan mektebinden şitâban olan beş muallim gidip Atıf beyi kaldırdılar.

Eğer Atıf bey Avrupada bulunmuş ve bu fikrini mevki-i tatbika koymağı tasavvur etmiş olsa idi, kendisine fikren, ilmen ve nakten pek çok muavenet edenler bulunurdu. Biz de ise «Budala, mirasyedi babasından kalan beş on kuruşu böyle olmıyacak şeylere sarfeyledi, gitti» dediler. Biçareye sefih ve cinnet isnat ettiler.

Ben o tarihte on iki yaşında idim.. Bebek ahalisinden benimle hemsin olup ta elyevm berhayat zevatın bu vakayı tahattur etmeleri ve merhumun mensup olduğu aileyi bilmeleri memüldur.» (1).

★

«1861 yılı, Abdüllazizin tahta çıktığı senedir. Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa o tarihte Sadrazamdı, Sâdettin Efendi Şeyhül-islâmdı, Rıza Paşa seraskerdi. Bu devletliler Avrupada tayyare yapabilmek için hummalı bir cereyan uyandığından bihaberlerdi. Bu sebeple Atıf beyin tecrübesini bir delilik say-

---

(1) Mecmua-i Ebüzziya No. 143

mışlardı. Gerçi onu, dördüncü Muradın Hezar-i fenne yaptığı gibi, sürgüne göndermemişlerdi. Lâkin himaye etmeyi de hatırlarından geçirmemişlerdi.» (2).

★

«Bebekli Atıf bey 1861 de, on metre süzüldüğü zaman, Türkiyede Orta Çağ zindanında kapalı kalmış, Avrupa sonsuz medeniyet ışığına çoktan kavuşmuş bulunuyordu. Türkün şu emsalsiz zekâsına bakın ki, Avrupadaki müteşebbisler içinde Atıf bey kadar muvaffak olanı tarihte yoktu.» (3).

---

(2) M. Turhan, İlk Uçan Türkler.
(3) Aydın S., Havacılık ve Spor.

Herkesin sabırsızlıkla beklediği

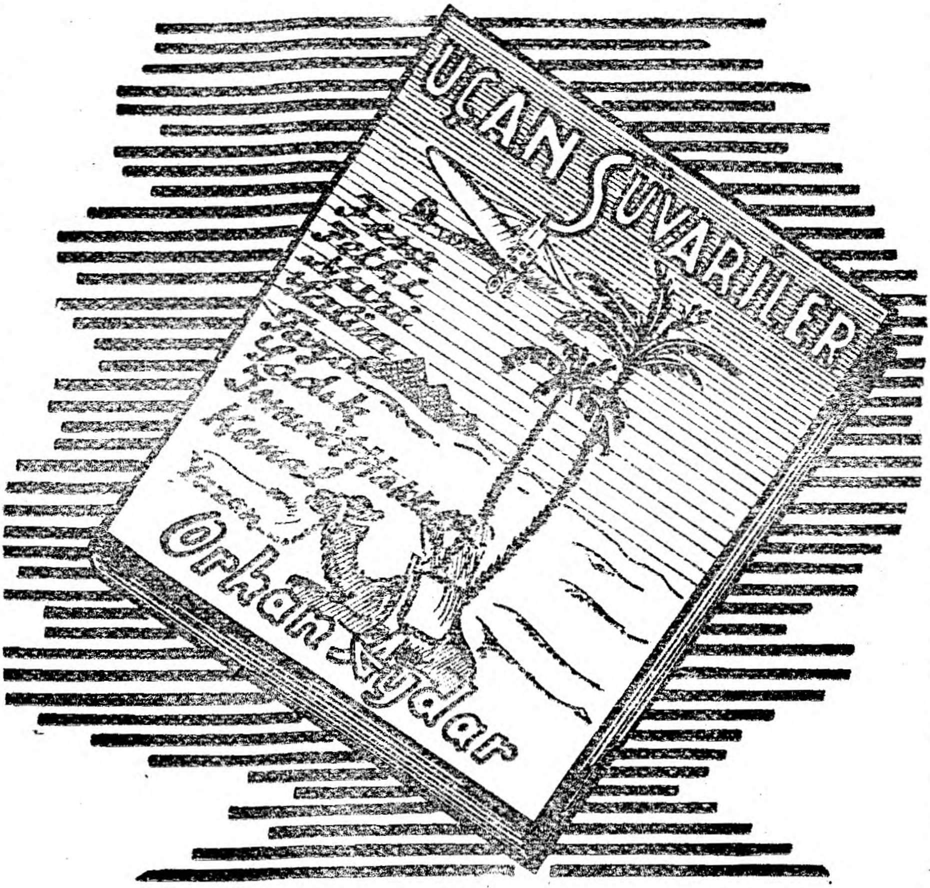

Türk Havacılığının İlk Günlerine Ait İlk Eser

SATIŞ YERLERİ :

ANKARA'DA : *Akba Kitabevi.*

İSTANBUL'DA: *Türk Basınları Dağıtma Bürosu*
Vilâyet konağı karşısı No. 37/1